

**การประเมินแผนแม่บทเพื่อกำหนดทิศทางแผนงานโครงการพัฒนา
และรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
ศุภสิทธิ์ ตัณนา**

**The Assessment of a Master Plan of The Royal Initiated Project
for Directing Project Plan, Development and Promotion of the use of vetiver
Supasit Tana**

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก 65000

Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University, Phitsanulok 65000

Corresponding author. E-mail address: supasitt@nu.ac.th

Received: 30 September 2016; Accepted: 28 November 2016

บทคัดย่อ

แผนแม่บทการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ฉบับที่ 1 เริ่มตั้งแต่ปี 2536 ปัจจุบันอยู่ระหว่างการดำเนินการใช้แผนแม่บท ฉบับที่ 5 เป็นกรอบขับเคลื่อนการดำเนินงานและกำลังจะสิ้นสุดลง ทางสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการประเมินแผนแม่บทเพื่อกำหนดทิศทาง ผลการดำเนินงานของหน่วยงาน ตลอดจนข้อเสนอแนะ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแผนแม่บท ฉบับที่ 6

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาทิศทางแผนงานโครงการการดำเนินการของหน่วยงาน 2) ศึกษาผลการดำเนินการและสภาพปัญหาของหน่วยงาน และ 3) จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อกำหนดทิศทางแผนแม่บทฉบับที่ 6 ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิทยาการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology Research: MMR) ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสำรวจ จำนวน 31 หน่วยงาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ (Frequency) และการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ คือ การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน จำนวน 54 คน และการสนทนากลุ่มกับคณะที่ปรึกษา จำนวน 5 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์สังเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis and Synthesis) ตามแนวทางการดำเนินงานแผนแม่บทฉบับที่ 5 (2555-2559) พื้นที่ในการวิจัย คือ 17 จังหวัดภาคเหนือ ระยะเวลาการวิจัย 1 ปี

ผลการวิจัย พบว่า ทิศทางแผนงานโครงการของหน่วยงาน เน้นไปที่งานด้านการศึกษาวิจัย ด้านส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ และด้านการจัดการองค์ความรู้ ส่วนผลการดำเนินการของหน่วยงาน เน้นไปที่งานด้านส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ ด้านการศึกษาวิจัย และด้านการจัดการองค์ความรู้ ส่วนสภาพปัญหาที่พบ ได้แก่ การบริหารจัดการงานวิจัย การขาดแคลนบุคลากรด้านการวิจัย การบูรณาการวิจัยร่วมกัน การถ่ายทอดความรู้ ขาดความเข้าใจหญ้าแฝก สภาพแวดล้อมและภัยพิบัติ และการบริหารจัดการงบประมาณ ส่วนข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้แก่ การกำหนดประเด็นและเป้าหมายเฉพาะแต่ละพื้นที่ การทำวิจัยต้องมุ่งเน้นประโยชน์ในพื้นที่จริง โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมในภาคอุตสาหกรรม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานของหน่วยงานร่วมกัน ทั้งในระดับนโยบายและปฏิบัติในพื้นที่ และมีหน่วยงานหลักในแต่ละพื้นที่เพื่อการประสานการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกัน

คำสำคัญ: โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หญ้าแฝก แผนแม่บท การประเมิน การวิจัยแบบผสมผสาน

Abstract

The first master plan of the Royal project to develop and promote the development and use of Vetiver was initiated in 1993. The fifth master plan is currently being implemented as the last phase of evaluation by the Office of the Royal Development Project Board (RDPB) to formulate useful suggestions for the implementation of the sixth master plan.

This study focuses on three aspects of the master plan: 1) the direction of the project's operation plan, 2) the outcomes and possible problems of the project, and 3) the organization of proposed policy guidelines for the sixth master plan. The study area covers 17 provinces in the North over a duration of one year. Mixed methodology was used and frequency of quantitative data was surveyed from 31 units related to the Royal Initiated Project. Qualitative data from the analysis, a synthesis of interviews with 54 operating staff and a group discussion with 5 project consultants were conducted.

The study revealed that the direction of the project's operation plan should prioritize research, followed by promotion and public relations and knowledge management tasks. In contrast, the study revealed the project's goals should focus on promotion and



public relations, research, and knowledge management, respectively. The research problems of the project were insufficient research personnel, lack of integration of personnel, ineffective research management, lack of cooperation between the related organizations, problems of knowledge transferring, difficulties in handling environment and disaster, and issues of budget management as well as lack of understanding about Vetiver. The study suggested that particular areas should set up a practical research in accordance with local needs particularly on environmental and industrial issues. Moreover, it was observed knowledge exchange in policy and operation level was necessary for cooperative working of the related organizations. Lastly, there should be a host organization in the research area in order to integrate all components of the project.

Keywords: Royal Initiated Project, Vetiver, Master Plan, Assessment, Mixed Methodology Research

บทนำ

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ในฐานะเลขานุการคณะกรรมการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการประสานการดำเนินงานเกี่ยวกับหญ้าแฝกให้เป็นไปตามพระราชดำริ ได้ยึดนโยบายพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับหญ้าแฝกครั้งแรก เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2534 ให้นำหญ้าแฝกซึ่งเป็นพืชที่มีคุณสมบัติพิเศษ มีรากยาว หยั่งลึกแผ่กระจายเป็นตาข่ายลงไปในดิน เสมือนเป็นกำแพงธรรมชาติที่มีชีวิตมาใช้แก้ปัญหาการชะล้างพังทลายของดินอย่างต่อเนื่อง ทรงเน้นความสำคัญของหญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ครอบคลุมการดำเนินงานทั้งการศึกษา วิจัย วิธีการปลูกเพื่อประโยชน์ในการป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน

ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริเกี่ยวกับหญ้าแฝก สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ซึ่งเป็นแกนกลางในการประสานงานขับเคลื่อนดำเนินงาน ได้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่ปี 2536 (ฉบับที่ 1) และมีการบริหารงานในรูปของคณะกรรมการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมีนายอำพล เสนาณรงค์ องคมนตรีเป็นประธาน มีหน้าที่รับผิดชอบด้านนโยบายร่วมกับหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนกว่า 30 หน่วยงาน โดยหน่วยงานต่างๆ ได้ดำเนินงานสนองพระราชดำริ ทั้งในด้านการศึกษาทดลอง วิจัย การส่งเสริมการปลูกแฝกและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ในการใช้หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะดิน

และน้ำ มีผลการดำเนินงานก้าวหน้าเป็นลำดับ ตั้งแต่แผนแม่บท ฉบับที่ 1-4 (ปี 2536-2554)

ปัจจุบันการใช้แผนแม่บทการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อยู่ในห้วงเวลาของแผนแม่บทฉบับที่ 5 (ปี 2555-2559) ซึ่งเน้น “การศึกษาด้านการเพิ่มศักยภาพหญ้าแฝก ส่งเสริมให้มีการใช้หญ้าแฝกควบคู่กับการปรับปรุง ฟื้นฟูสภาพทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่วิกฤติที่มีปัญหาความเสี่ยงจากดินถล่ม และน้ำป่าไหลหลาก” โดยได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานไว้ 3 ด้าน คือ 1) ด้านการศึกษาวิจัย โดยเน้นการวิจัยการนำหญ้าแฝกมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องครบถ้วน วิจัยประสิทธิภาพการใช้หญ้าแฝกในการฟื้นฟูพื้นที่วิกฤติ 2) ด้านการจัดการองค์ความรู้ โดยเน้นการพัฒนาปรับปรุงประสิทธิภาพกระบวนการถ่ายทอดความรู้การใช้เทคโนโลยีหญ้าแฝก เช่น จัดทำหลักสูตรเสริมการเรียนการสอนการใช้ประโยชน์หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำในสถาบันการศึกษา การตั้งศูนย์เรียนรู้ในแต่ละจังหวัด การเชื่อมโยงเครือข่ายภาคเอกชนกับหมอดินอาสา เป็นต้น และ 3) ด้านการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ โดยเน้นการส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมถึงส่งเสริมให้เกิดความตระหนัก ความเข้าใจต่อความสำคัญของการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝก เช่น การจัดกิจกรรมเสริมสร้างให้การใช้ประโยชน์หญ้าแฝกในงานหัตถกรรมให้แก่เกษตรกร เป็นต้น

แผนฉบับนี้ ได้กำหนดโครงสร้างขององค์กรการบริหารงาน เป็น 2 ระดับ ประกอบด้วย 1) ระดับนโยบาย อันได้แก่ “คณะกรรมการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ประกอบด้วยหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชน อยู่ในโครงสร้างคณะกรรมการชุดนี้ ที่ได้แต่งตั้งมาตั้งแต่ปี 2551 แต่งตั้งโดย นายกรัฐมนตรี (นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์) ในฐานะประธานคณะกรรมการพิเศษเพื่อการประสานงานโครงการ

อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้ มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและกรอบแนวทางการดำเนินงาน พิจารณาให้ความเห็นชอบกับแผนงาน และแนวทางดำเนินงาน อำนาจการ กำกับ ดูแล ให้คำแนะนำปฏิบัติ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานพัฒนา และรณรงค์การใช้หญ้าแฝกฯ 2) ระดับปฏิบัติ ประกอบด้วย คณะอนุกรรมการด้านวิชาการและติดตามประเมินผล กับ ด้านการส่งเสริมและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ศูนย์ประสานงานเครือข่ายหญ้าแฝกในระดับจังหวัดและชุมชน และหน่วยปฏิบัติ ที่ประกอบไปด้วย หน่วยงานต่างๆ ที่ประกอบอยู่ในโครงสร้าง “คณะกรรมการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ” โดยมี สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ทำหน้าที่ “เลขานุการคณะกรรมการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เป็นแกนกลางในการดำเนินงาน อำนาจการ ประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุน และติดตามประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกฯ (Office of the Royal Development Projects Board, 2014)

ทั้งนี้ ทางสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ได้มีเจตนารมณ์มุ่งมั่นที่จะบรรลุพันธกิจที่สำคัญ คือ “การติดตามและประเมินผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และส่งเสริมการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เพื่อให้หน่วยงานของรัฐ ภาคเอกชนและประชาชนได้ปฏิบัติงานร่วมกันสนองพระราชดำริอย่างมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผล” ได้พิจารณาเห็นว่า โครงการฯ ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง และมีหลายหน่วยงานให้ความสนใจในการเข้าร่วมโครงการ เพื่อสนองพระราชดำริเพิ่มขึ้น เห็นควรที่จะทำการประเมินผลเพื่อทราบทิศทางแผนงานโครงการและผลการดำเนินงาน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของหน่วยงานในแต่ละด้านที่ผ่านมา ตามแนวทางและมาตรการในการดำเนินงานแผนแม่บทฉบับที่ 5 (2555-2559) คือ 1) ด้านการศึกษาวิจัย 2) ด้านการจัดการองค์ความรู้ 3) ด้านการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศ และแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดทิศทางแผนแม่บทการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องจาก

พระราชดำริฉบับที่ 6 ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ทั้งในส่วนของภาคเหนือและภูมิภาคอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การประเมินแผนแม่บทเพื่อกำหนดทิศทางแผนงานโครงการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาทิศทางแผนงานโครงการการดำเนินการของหน่วยงาน
2. เพื่อศึกษาผลการดำเนินการและสภาพปัญหาการดำเนินการของหน่วยงาน
3. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อกำหนดทิศทางแผนแม่บท ฉบับที่ 6

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology Research: MMR) (MajchrZak, 1984 as cited in Sanrattana, 2015) เพื่อให้ได้ข้อมูลจากหลายแหล่ง โดยวิธีวิทยาการวิจัยแต่ละประเภทจะดำเนินไปพร้อมกันเป็นคู่ขนาน (Parallel) ได้แก่ (1) วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสำรวจ (Survey) เพื่อศึกษาข้อมูลแผนงานโครงการของหน่วยงาน แล้วนำข้อมูลมาสรุปวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แต่ละด้าน และนำข้อมูลของแต่ละหน่วยงานมาหาค่าความถี่ (Frequency) ตามจำนวนโครงการและปีงบประมาณแต่ละด้าน (2) การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) กับกลุ่มเป้าหมาย คือ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ และสนทนากลุ่มเป้าหมาย (Focus Group Discussion) กับคณะที่ปรึกษาด้านหญ้าแฝก จากสำนักงาน กปร. โดยข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัยแต่ละประเภทได้นำไปใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อกำหนดทิศทางแผนงานโครงการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกฯ ฉบับที่ 6 ต่อไป

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. การศึกษาทิศทางแผนงานโครงการการดำเนินการของหน่วยงาน ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลแผนงาน



โครงการจากหน่วยงานต่าง ๆ มาทำการสรุปวิเคราะห์และหาค่าความถี่ (Frequency) ตามแนวทางและมาตรการในการดำเนินงาน ในแผนแม่บทฉบับที่ 5 (2555-2559) คือ 1) ด้านการศึกษาวิจัย 2) ด้านการจัดการองค์ความรู้ 3) ด้านการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์

2. การศึกษาผลการดำเนินการและสภาพปัญหาการดำเนินการของหน่วยงาน ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ประสานกับหน่วยงานที่เข้าร่วมดำเนินโครงการในพื้นที่ เพื่อกำหนดวัน เวลา สถานที่ ในการเข้าสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติ โดยมีผู้ให้ข้อมูล คือ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน ที่ดำเนินงานโครงการฯ ในพื้นที่ 17 จังหวัด แล้วนำข้อมูลมาทำการสรุปวิเคราะห์ตามแนวทางและมาตรการในการดำเนินงาน ในแผนแม่บทฉบับที่ 5 (2555-2559) คือ 1) ด้านการศึกษาวิจัย 2) ด้านการจัดการองค์ความรู้ 3) ด้านการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์

3. การจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อกำหนดทิศทางแผนแม่บทฉบับที่ 6 ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการค้นพบ จากข้อ 1-2 มาสังเคราะห์เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะ และได้นำเสนอข้อมูลให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีการจัดสัมมนา ให้แต่ละหน่วยงานรวมแสดงความคิดเห็น วิชาการวิจารณ์ เพื่อวิเคราะห์ข้อเสนอแนะ (Analysis of Recommendations) โดยพิจารณาถึงโอกาสความเป็นไปได้ของหน่วยงาน ในการนำข้อเสนอแนะไปปฏิบัติ โดยมีระยะเวลาการทบทวน 1 ปี ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ.2558 ถึงมิถุนายน พ.ศ.2559

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีความหลากหลายของฐานข้อมูลทั้งจากหน่วยงาน เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน และจากผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology Research: MMR) โดยมีรายละเอียดในการดำเนินงาน สามารถแบ่งได้ ดังนี้ คือ

1. การศึกษาทิศทางแผนงานโครงการการพัฒนาและธรรมาภิบาลใช้กฎหมายแพ่งอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในขั้นตอนนี้ สำนักงาน กปร. ได้อนุญาตให้ช่วยทำหนังสือจาก สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ที่ กร 011/3741 ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน 2558 เรื่อง ขอรับการสนับสนุนการประเมินผลโครงการพัฒนาและธรรมาภิบาลใช้กฎหมายแพ่งอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ถึงหน่วยงาน

ระดับนโยบาย และหน่วยงานที่เข้าร่วมดำเนินโครงการ พร้อมแนบเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสำรวจข้อมูลหน่วยงาน เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ ช่วยกรอกข้อมูลตามแบบสำรวจข้อมูล ในช่วง 5 ปี ที่ผ่านมา

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ (1) ผู้บริหารหน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายแผนงาน/โครงการ ระดับนโยบายที่เข้าร่วมดำเนินโครงการฯ จำนวน 24 หน่วยงาน ตามคำสั่งคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ 6/2551 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาและธรรมาภิบาลใช้กฎหมายแพ่งอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และหน่วยงานเครือข่ายที่ร่วมดำเนินการโครงการฯ (ไม่มีคำสั่งแต่งตั้ง) ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงาน กปร. อีก 7 หน่วยงาน รวม 31 หน่วยงาน และ (2) เจ้าหน้าที่กองติดตามประเมินผล (สำนักงาน กปร.) โดยประสานงานขอแผนงานโครงการฯ ของแต่ละหน่วยงาน ที่ได้สนับสนุนงบประมาณให้กับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อนำมาตรวจสอบกับแผนงานโครงการของแต่ละหน่วยงานที่ได้กรอกข้อมูลในแบบสำรวจ ทั้งนี้ เพื่อความถูกต้องและไม่ซ้ำซ้อน ในการนำข้อมูลมาทำการสรุปวิเคราะห์และหาค่าความถี่ (Frequency) ตามแนวทางและมาตรการในการดำเนินงาน ตามแผนแม่บทฉบับที่ 5 (2555-2559) คือ 1) ด้านการศึกษาวิจัย 2) ด้านการจัดการองค์ความรู้ 3) ด้านการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ โดยวิธีการ ตรวจสอบวิธีการเก็บข้อมูล (Methodology Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลด้วยการรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ประกอบด้วย 1) การเก็บข้อมูลหน่วยงานต่าง ๆ 2) ข้อมูลจากแผนงานโครงการ จากกองติดตามประเมินผล ของสำนักงาน กปร. 3) สทนากลุ่มเป้าหมาย กับคณะที่ปรึกษาด้านกฎหมายแพ่ง จำนวน 5 คน และนำมา ตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของข้อมูล (Cross Check) ทั้งนี้ ผู้วิจัยสอบถามเจ้าหน้าที่หน่วยงาน และคณะที่ปรึกษาด้านกฎหมายแพ่ง สำนักงาน กปร. ว่า ข้อมูลที่ได้วิเคราะห์สรุปแต่ละด้านถูกต้องหรือไม่ ด้วยการสอบถามซ้ำ แล้วให้ความเห็นกับผู้วิจัยในเรื่องการวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละด้าน เพื่อเป็นการยืนยันความเชื่อถือได้ของข้อมูล ทั้งนี้ ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นเทคนิคหลักในการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้

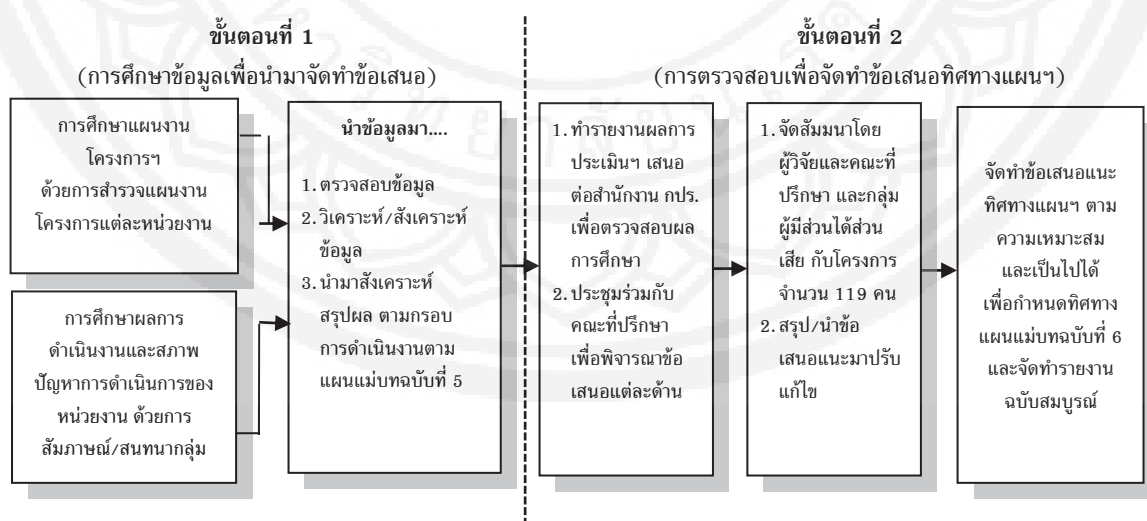
2. การศึกษาผลการดำเนินการและสภาพปัญหา
การดำเนินการของหน่วยงาน โครงการพัฒนาและธรรมาภิบาลการใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ประสานกับหน่วยงานที่เข้าร่วมดำเนินโครงการในพื้นที่ เพื่อกำหนดวัน เวลา สถานที่ ในการเข้าสัมภาษณ์ โดยมีผู้ให้สัมภาษณ์ คือ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน ที่ดำเนินงานโครงการฯ ในพื้นที่ 17 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน พิชญะโลก ตาก เพชรบูรณ์ สุโขทัย อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ อุทัยธานี กำแพงเพชร และพิจิตร จำนวน 54 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ก่อนมีการลงเก็บข้อมูล ได้มีการอบรมทีมงานภาคสนาม ณ มหาวิทยาลัยนเรศวร จำนวน 2 วัน โดย วันแรก มีคณะที่ปรึกษาด้านหญ้าแฝก สำนักงาน กปร. มาให้ความรู้เรื่องหญ้าแฝก และทำความเข้าใจประเด็นในแบบสัมภาษณ์กับทีมงานภาคสนาม วันที่สอง ลงพื้นที่จริง เพื่อทดสอบแบบสัมภาษณ์ (Pre-test) เพื่อทำความเข้าใจประเด็นต่างๆ ในแบบสัมภาษณ์ จากนั้นนำเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ในขณะที่สัมภาษณ์ได้มีตรวจสอบข้อมูลไปด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ โดยวิธีการตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของข้อมูล (Cross Check) ทั้งนี้ได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลว่า ข้อมูลถูกต้องหรือไม่ ด้วยการสัมภาษณ์ซ้ำ ในประเด็นเดียวกัน เพื่อเป็นการยืนยันความเชื่อถือได้ของข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาสรุปโดยการวิเคราะห์สังเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis and Synthesis)

ออกมาเป็นข้อสรุปโดยยึดหลักความสอดคล้องของข้อมูลแต่ละด้าน

3. การจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อกำหนดทิศทางแผนแม่บท ฉบับที่ 6 ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยและคณะได้นำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1-2 มาจัดทำร่างรายงานผลการประเมินโครงการฯ และข้อเสนอแนะแต่ละด้าน ให้กับสำนักงาน กปร. พิจารณาก่อนมีการจัดประชุมสัมมนาล่วงหน้า 1 เดือน เพื่อให้มีการตรวจสอบร่างรายงานและข้อเสนอแนะ จากนั้น ได้มีการจัด “สัมมนาเพื่อนำเสนอผลการศึกษาและรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ การประเมินผลโครงการพัฒนาและธรรมาภิบาลการใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2559 ณ โรงแรมรอยัล ริเวอร์ กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะ (Analysis of Recommendations) กับหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด มีผู้เข้าร่วมจำนวน 119 คน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัย รวมทั้งเอกสารสรุป และข้อเสนอแนะด้านต่างๆ ต่อหน่วยงานที่เข้าร่วมและเปิดเวทีให้แต่ละหน่วยงานตรวจสอบ และแสดงข้อคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ผล และข้อเสนอแนะ สำหรับพิจารณาถึงโอกาสในการนำข้อเสนอแนะไปปฏิบัติ โดยจำแนกข้อเสนอแนะเป็นรายด้าน แล้วนำมาจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ดังแสดงสรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย (รูปที่ 1)



รูปที่ 1 แสดงสรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย



สรุปผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารวบรวมแผนงานโครงการของหน่วยงาน ตลอดจนศึกษาผลการดำเนินงานและสภาพปัญหาของหน่วยงาน แล้วนำข้อมูลมาสรุปวิเคราะห์สังเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis and Synthesis) นำมาสรุปผลการศึกษาโดยแบ่งเป็นตอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 ทิศทางแผนงานโครงการการดำเนินการของหน่วยงาน โครงการพัฒนา และธรรมาภิบาลใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลแผนงาน และโครงการกิจกรรมแต่ละด้าน ตามแนวทางและมาตรการในการดำเนินงาน ตามแผนแม่บท ฉบับที่ 5 โดยสรุป พบว่า

1) ด้านการศึกษาวิจัย หน่วยงานที่ได้ดำเนินการการด้านนี้ ส่วนใหญ่เป็นสถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่มีแผนงานโครงการวิจัยที่ได้รับงบประมาณต่อเนื่อง เช่น กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมป่าไม้ กรมพัฒนาที่ดิน โดยเน้นงานวิจัยด้านการส่งเสริมพัฒนาและธรรมาภิบาลใช้หญ้าแฝกเพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่และเน้นในประเด็นและพื้นที่เฉพาะ (Area Base) ของแต่ละหน่วยงาน ในการศึกษาวิจัย ส่วนหน่วยงานราชการอื่น เน้นตามภารกิจของหน่วยงานในการศึกษาวิจัยเฉพาะด้าน แต่ทิศทางงานวิจัยส่วนใหญ่เน้นพื้นที่เฉพาะของแต่ละหน่วยงาน ยังไม่มีการขยายผลการดำเนินงาน ในลักษณะดำเนินงานวิจัยร่วมกันระหว่างหน่วยงาน

จากการสังเคราะห์แผนงานโครงการด้านนี้ ยังขาดแผนงานวิจัยประสิทธิภาพหญ้าแฝกในด้านเศรษฐกิจและสังคม ในลักษณะของการประยุกต์และต่อยอดที่เป็นการศึกษาดำเนินงานในพื้นที่จริง และให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา ตลอดจนการศึกษาวิจัยประสิทธิภาพหญ้าแฝกกับ Carbon Deposit และ Carbon Credit

2) ด้านการจัดการองค์ความรู้ ด้านนี้มีความสำคัญในการพัฒนาและธรรมาภิบาลใช้หญ้าแฝกให้ยั่งยืนได้ แต่ที่ผ่านมาได้มีการดำเนินโครงการจำนวนน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่น และไม่ปรากฏในแผนงานโครงการที่ชัดเจนของแต่ละหน่วยงาน แต่มีแทรกอยู่ในแผนงานด้านส่งเสริมประชาสัมพันธ์ ในลักษณะของโครงการ/กิจกรรมย่อย ของบางหน่วยงาน เช่น กรมพัฒนาที่ดิน กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมชลประทาน กรมป่าไม้ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เป็นต้น ที่เน้นด้านการจัดอบรม/

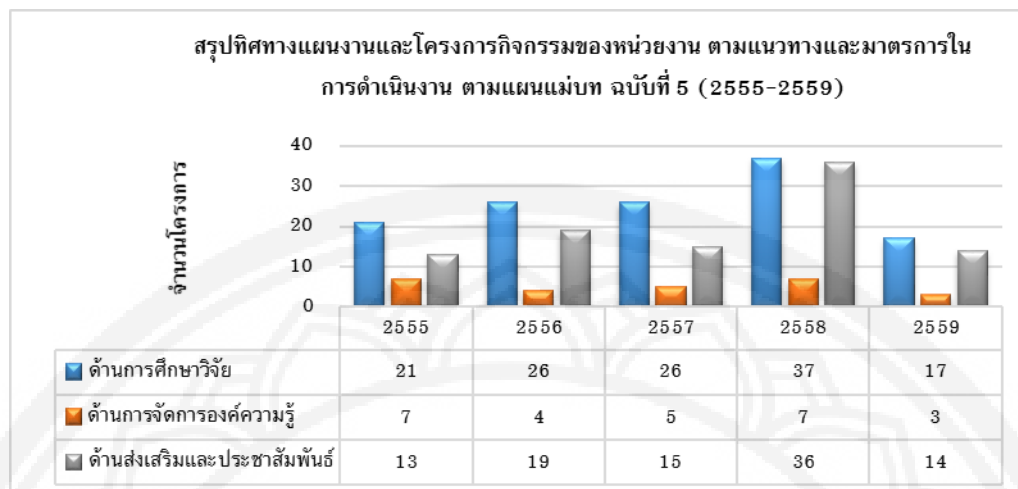
ฝึกอบรม ให้กับเจ้าหน้าที่หน่วยงาน และราษฎรในพื้นที่ และได้มีการจัดทำเอกสาร วารสาร สื่อวีดิทัศน์ และสื่อออนไลน์ ทั้งนี้ ได้ดำเนินการตามภารกิจของแต่ละหน่วยงานเป็นหลัก

ผลจากการสังเคราะห์แผนงานโครงการด้านนี้ พบว่า ขาดการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้จากหญ้าแฝกของแต่ละหน่วยงานที่ได้จากงานด้านศึกษาวิจัย ซึ่งพบว่า หญ้าแฝกมีศักยภาพมากกว่าการอนุรักษ์ดินและน้ำ ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ชุดความรู้ใหม่ไปใช้ประโยชน์ร่วมกัน สามารถนำความรู้มาพัฒนาและประยุกต์ใช้ได้หลากหลาย เพื่อไม่เกิดความซ้ำซ้อนในการดำเนินโครงการของหน่วยงาน

3) ด้านส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ งานด้านนี้หลายหน่วยงานได้ดำเนินโครงการต่อเนื่อง เช่น กรมอุทยาน สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมป่าไม้ กรมพัฒนาที่ดิน อีกทั้งแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 5 (ปี 2555-2559) กรมพัฒนาที่ดิน เป็นแกนกลางดำเนินงานด้านนี้ และมีหลายหน่วยงานดำเนินโครงการด้านนี้ โดยใช้งบประมาณของหน่วยงานตนเอง เพื่อสนองพระราชดำริ ทั้งนี้ หน่วยงานส่วนใหญ่ดำเนินการตามนโยบายและภารกิจ ในกรอบปีงบประมาณของหน่วยงานที่ได้รับการสนับสนุน โดยลักษณะแผนงานโครงการเน้นการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ ส่วนด้านการประชาสัมพันธ์ ยังขาดแผนงานโครงการกิจกรรมด้านการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่มาเพิ่มประสิทธิภาพในการรณรงค์ส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝกฯ ซึ่งปัจจุบันมีระบบ VGT (Vetiver Grass Tracking) เพื่อใช้ติดตามตำแหน่งการปลูกหญ้าแฝก ของกรมพัฒนาที่ดิน ที่มุ่งเฉพาะข้อมูลเชิงตัวเลข (จำนวนกล้า) ในการปลูกแต่ละพื้นที่ ซึ่งไม่พบฐานข้อมูลของแต่ละหน่วยงาน สามารถเข้าถึงข้อมูลหญ้าแฝกด้านต่าง ๆ ทั้งด้านสภาพปัญหาแต่พื้นที่ด้านการยอมรับ ด้านรายได้จากผลิตภัณฑ์หญ้าแฝก ที่หลายหน่วยงานสามารถเข้าถึงและติดตามผลการดำเนินงาน และเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนข้อมูล และเรียนรู้ ที่นำมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้

ผลจากการสังเคราะห์แผนงานโครงการด้านนี้ พบว่า แต่ละหน่วยงานยังปฏิบัติตามภารกิจของหน่วยงานเป็นหลักในแต่ละพื้นที่ ทำให้ขาดการบูรณาการทำงานเชิงพื้นที่ ที่เอาปัญหาของพื้นที่เป็นตัวกำหนดแนวทางและมาตรการในการทำงานร่วมกัน เช่น ด้านการเสริมสร้างบทบาทของกลุ่ม/องค์กรในชุมชน หรือสร้างเครือข่ายผู้ปฏิบัติงานในท้องถิ่น และการเชื่อมโยงกับองค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ทั้งนี้ผู้วิจัย ได้สรุปทิศทางแผนงาน
โครงการการดำเนินการของหน่วยงาน (ดังรูปที่ 2)



รูปที่ 2 แสดงสรุปทิศทางแผนงานและโครงการของหน่วยงานแต่ละด้าน

ตอนที่ 2 ผลการดำเนินการ และสภาพปัญหาการ ดำเนินการของหน่วยงาน

จากการศึกษาผลการดำเนินงานและสภาพปัญหาการ
ดำเนินการของหน่วยงาน โดยนำมาวิเคราะห์สรุปผลการ
ดำเนินการแต่ละด้าน พบว่า

1) ด้านการศึกษาวิจัย ตามกรอบแผนแม่บทฯ ฉบับ
ที่ 5 มุ่งเน้นการวิจัย สรุปผลการศึกษา 4 ประเด็น ดังนี้

(1) ด้านการเพิ่มศักยภาพของหญ้าแฝกมีหน่วยงาน
ที่ได้ดำเนินการ ได้แก่ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และ
พันธุ์พืช กรมพัฒนาที่ดิน กรมทางหลวง กรมชลประทาน
กรมปศุสัตว์ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และมหาวิทยาลัยนเรศวร

(2) ด้านการใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากร
และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ กรมประมง สำนักงานการปฏิรูป
ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ และ
มหาวิทยาลัยนเรศวร

(3) ด้านการพัฒนาพันธุ์หญ้าแฝก ได้แก่ กรม
อุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรมพัฒนาที่ดิน
และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(4) ด้านเศรษฐศาสตร์และสังคม ได้แก่ มหาวิทยาลัย
นเรศวร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยแม่โจ้

จากการวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานด้านนี้ พบว่า
ในทางปฏิบัติหน่วยงานควรพัฒนางานวิจัยด้านการเพิ่ม
ศักยภาพของหญ้าแฝก ในด้านการใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการคัดเลือก

พันธุ์หญ้าแฝก เช่น พัฒนาพันธุ์หญ้าแฝกทนร่ม ทนดินเค็ม
และประติณหญ้าแฝกกับสิ่งแวดล้อม และงานด้าน
อุตสาหกรรม หรือด้านเศรษฐศาสตร์และสังคม โดยการ
เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย ทดลอง
และพัฒนา ทั้งนี้ ต้องมีการกำหนดทิศทางการวิจัยให้
ขยายวงกว้างเพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น ซึ่ง
ประเด็นงานวิจัยเหล่านี้ มีความสำคัญต่อการกำหนดแผน
แม่บทฉบับที่ 6

2) ด้านการจัดการองค์ความรู้ ตามกรอบแผนแม่บทฯ
ฉบับที่ 5 มุ่งเน้นการดำเนินงานด้านการจัดการองค์ความรู้
ใน 4 ด้าน สรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

(1) การรวบรวมและประมวลองค์ความรู้หญ้าแฝก
ที่มีอยู่ จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน มีหน่วยงานที่
ได้ดำเนินการ ได้แก่ 1) กรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งได้จัดทำระบบ
บริหารและติดตามโครงการปลูกหญ้าแฝก (Vetiver Grass
Tracking) 2) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
ได้จัดทำหนังสือความรู้เรื่องหญ้าแฝก 3) กรมป่าไม้ ได้
จัดทำหนังสือความรู้เรื่องหญ้าแฝก และ 4) สถาบันการศึกษา
ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และ
มหาวิทยาลัยนเรศวร เป็นต้น

(2) การจัดทำสื่อเพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้
ด้านหญ้าแฝก มีหน่วยงานที่ได้ดำเนินการได้แก่ 1) กรม
พัฒนาที่ดิน 2) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
3) กรมป่าไม้ และ 4) บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้



มีการจัดทำสื่อทั้งในรูปของ คู่มือ วารสาร หนังสือ สื่อวีดิทัศน์ แบบจำลอง นิทรรศการเคลื่อนที่ และสื่อออนไลน์ เป็นต้น

(3) การจัดการประชุมวิชาการเผยแพร่ผลงาน ด้านการศึกษา วิจัยหญ้าแฝก และการฝึกอบรมเพื่อถ่ายทอด องค์ความรู้การใช้ระบบเทคโนโลยีหญ้าแฝก ได้แก่ กรม พัฒนาที่ดิน กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน กรมวิชาการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และ มหาวิทยาลัยนเรศวร เป็นต้น โดยแต่ละหน่วยงานได้จัดการฝึกอบรมต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย ต่างๆ เช่น เจ้าหน้าที่รัฐ เกษตรกร ประชาชน นักเรียน เป็นต้น

(4) การจัดการองค์ความรู้สำหรับการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีหน่วยงานที่ได้ดำเนินการ ได้แก่ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน สถาบันการศึกษา ดำเนินการผ่านการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การศึกษาดูงานในพื้นที่ ของหน่วยงานกลุ่ม ชุมชน เครือข่ายผู้ปฏิบัติงานหญ้าแฝก ที่ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ในส่วนของสถาบันการศึกษาได้ มีการสอดแทรกเนื้อหาจากการบูรณาการงานวิจัยเข้ากับการเรียนการสอน เป็นต้น

จากการวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานด้านนี้ พบว่า ยังขาดการทำงานในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน เรื่องหญ้าแฝก ทั้งระดับหน่วยงาน และในระดับพื้นที่ที่มี ปัญหาาร่วมกัน ซึ่งประเด็นเหล่านี้มีความสำคัญต่อการ ผลักดันโครงการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก ให้ เกิดประสิทธิผลในระยะยาว

3) ด้านการส่งเสริม และประชาสัมพันธ์ ตามกรอบ แผนแม่บทฯ ฉบับที่ 5 มุ่งเน้นการดำเนินงานแบ่งเป็น รายละเอียดของลักษณะงานเป็น 2 ด้าน คือ 1) ด้านการ อนุรักษ์ดินและน้ำ 2) ด้านการฟื้นฟูระบบนิเวศ สรุปผล การศึกษาได้ ดังนี้

3.1) ด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำ ตามกรอบแผน แม่บทฯ ฉบับที่ 5 มุ่งเน้นการอนุรักษ์ดินและน้ำในภาค การเกษตร งานด้านวิศวกรรม และภาคอุตสาหกรรม จาก การประเมินผล พบว่า

(1) การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ดินและ น้ำในภาคการเกษตร มีหน่วยงานที่ดำเนินการ ได้แก่ กรม พัฒนาที่ดิน กรมวิชาการเกษตร สถาบันวิจัยและพัฒนา พื้นที่สูง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรม ป่าไม้ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กองบัญชาการตำรวจ ตระเวนชายแดน บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) กรมส่งเสริม การปกครองท้องถิ่น หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา การรถไฟ แห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัย นเรศวร และมหาวิทยาลัยแม่โจ้

(2) การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ดินและ น้ำในภาคอุตสาหกรรม ไม่มีหน่วยงานใดดำเนินการและ ไม่พบการกำหนดนโยบายของหน่วยงาน ทั้ง 27 แห่ง

(3) การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ดินและ น้ำในงานวิศวกรรม มีหน่วยงานที่ดำเนินการ ได้แก่ กรม ทางหลวง กรมชลประทาน และกรมทางหลวงชนบท

3.2) ด้านการฟื้นฟูระบบนิเวศ มีหน่วยงานที่ ดำเนินการ ได้แก่ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรมป่าไม้ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อ เกษตรกรรม สำหรับกิจกรรมส่วนใหญ่จะเน้นการปลูก หญ้าแฝกในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าและ ระบบนิเวศ และหน่วยงานเหล่านี้จะมีการเพาะพันธุ์กล้าแฝก ของหน่วยงานเพื่อปลูก ยกเว้น บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ที่จะรับซื้อกล้าแฝกจากเครือข่ายคนรักหญ้าแฝก เพื่อนำไป ปลูกในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมในกิจกรรมวันสำคัญหรือกิจกรรม รณรงค์ของหน่วยงาน

จากการวิเคราะห์ผลปฏิบัติงานด้านนี้ พบว่า หน่วยงานส่วนใหญ่จะมีการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ดิน และน้ำ ทั้งในภาคการเกษตรของเกษตรกร ในพื้นที่สาธารณะ ในรูปของกิจกรรมรณรงค์วันสำคัญ และได้ส่งเสริมให้ เกษตรกรในพื้นที่รับผิดชอบปลูกหญ้าแฝกในแปลงเกษตร อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำ และด้านการฟื้นฟูระบบนิเวศ ในงานด้านอุตสาหกรรมของ ประเทศไทย พบว่า ยังขาดการส่งเสริมและความต่อเนื่อง ในการดำเนินการ และไม่มีหน่วยงานใดดำเนินการด้านนี้

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลการดำเนินงาน ของแต่ละด้านของแต่ละหน่วยงาน (แสดงตารางที่ 1) ดังนี้



ตารางที่ 1 แสดงสรุปผลการดำเนินงานแต่ละด้านของแต่ละหน่วยงาน

หน่วยงาน	ระดับ	ด้าน การศึกษา วิจัย	ด้านจัดการ องค์ความรู้	ด้านการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์		
				ด้านอนุรักษ์ ดินและน้ำ	ด้านฟื้นฟู ระบบนิเวศ	การ ส่งเสริม
กรมชลประทาน ¹	นโยบาย	✓	✓	✓	✗	✓
	ปฏิบัติ	✓	✓	✓	✗	✗
กรมทางหลวง ¹	นโยบาย	✓	✗	✓	✗	✗
	ปฏิบัติ	✓	✗	✓	✗	✗
กรมทางหลวงชนบท ¹	นโยบาย	✗	✗	✓	✗	✗
	ปฏิบัติ	✗	✗	✓	✗	✗
กรมประมง ^{2 *}	นโยบาย	✓	✗	✗	✗	✗
	ปฏิบัติ	-	-	-	-	-
กรมปศุสัตว์ ^{2 *}	นโยบาย	✓	✗	✗	✗	✓
	ปฏิบัติ	-	-	-	-	-
กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ^{2 *}	นโยบาย	✗	✗	✗	✗	✓
	ปฏิบัติ	-	-	-	-	-
กรมป่าไม้ ¹	นโยบาย	✗	✓	✓	✓	✓
	ปฏิบัติ	✗	✓	✓	✓	✓
กรมพัฒนาที่ดิน ¹	นโยบาย	✓	✓	✓	✗	✓
	ปฏิบัติ	✓	✓	✓	✗	✓
กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ²	นโยบาย	✗	✓	✓	✗	✓
	ปฏิบัติ	✗	✓	✓	✗	✓
กรมส่งเสริมการเกษตร ¹	นโยบาย	✗	✓	✓	✗	✓
	ปฏิบัติ	✗	✓	✓	✗	✓
กรมวิชาการเกษตร ¹	นโยบาย	✓	✓	✓	✗	✗
	ปฏิบัติ	✓	✓	✓	✗	✗
กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ²	นโยบาย	✗	✓	✓	✗	✓
	ปฏิบัติ	✗	✗	✓	✗	✓
กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ^{1 *}	นโยบาย	✗	✓	✗	✗	✓
	ปฏิบัติ	-	-	-	-	-
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ¹	นโยบาย	✓	✓	✓	✓	✓
	ปฏิบัติ	✓	✓	✓	✓	✓
กองทัพบก ²	นโยบาย	-	-	-	-	-
	ปฏิบัติ	✗	✗	✓	✗	✓
กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ²	นโยบาย	✗	✓	✓	✓	✓
	ปฏิบัติ	✗	✓	✓	✓	✓
การรถไฟแห่งประเทศไทย ²	นโยบาย	✗	✗	✗	✗	✗
	ปฏิบัติ	✗	✗	✓	✗	✗
บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ²	นโยบาย	✓	✓	✓	✓	✓
	ปฏิบัติ	✓	✓	✓	✓	✓
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ²	นโยบาย	✓	✓	✓	✗	✓
	ปฏิบัติ	✓	✓	✓	✗	✓
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ²	นโยบาย	✗	✗	✗	✗	✗
	ปฏิบัติ	✗	✗	✗	✗	✗
มหาวิทยาลัยนเรศวร ²	นโยบาย	✓	✓	✓	✗	✓
	ปฏิบัติ	✓	✓	✓	✗	✓



ตารางที่ 1 (ต่อ)

หน่วยงาน	ระดับ	ด้าน การศึกษา วิจัย	ด้านจัดการ องค์ความรู้	ด้านการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์		
				ด้านอนุรักษ์ ดินและน้ำ	ด้านฟื้นฟู ระบบนิเวศ	การ ส่งเสริม
มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ²	นโยบาย	✓	✓	✓	✗	✓
	ปฏิบัติ	✓	✓	✓	✗	✓
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ¹	นโยบาย	✓	✓	✓	✗	✓
	ปฏิบัติ	✓	✓	✓	✗	✓
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ²	นโยบาย	✓	✓	✓	✓	✓
	ปฏิบัติ	✓	✓	✓	✓	✓
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ^{2*}	นโยบาย	-	-	-	-	-
	ปฏิบัติ	-	-	-	-	-
สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ²	นโยบาย	✗	✓	✗	✗	✓
	ปฏิบัติ	✗	✓	✗	✓	✓
หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ²	นโยบาย	✗	✓	✓	✗	✓
	ปฏิบัติ	✗	✓	✓	✗	✓

หมายเหตุ ¹ กลุ่มที่ 1 จำนวน 9 หน่วยงาน เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในการส่งเสริมและนำหญ้าแฝกไปใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง และมีแผนงาน และงบประมาณในการดำเนินการ

² กลุ่มที่ 2 จำนวน 18 หน่วยงาน เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทด้านการศึกษาวิจัยและการสนับสนุนการนำหญ้าแฝกไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินงานของหน่วยงาน

* ไม่ได้ดำเนินโครงการฯ ในพื้นที่ภาคเหนือ (ได้แก่ กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมป้องกันบรรเทาและสาธารณภัย กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน)

ส่วนสภาพปัญหาการดำเนินการของหน่วยงาน ตามที่เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน ได้สะท้อนผลการทำงานเชิงปฏิบัติสรุปเป็น 3 ด้าน ได้ดังนี้

1. ด้านการศึกษาวิจัย สามารถแบ่งสภาพปัญหา โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1) ปัญหาด้านการบริหารจัดการ คือ ขาดแผนงานวิจัยระยะยาว ส่งผลต่อการขาดความต่อเนื่องในการศึกษาพัฒนาต่อยอดงานวิจัย โดยเฉพาะโครงการวิจัยทางด้านการทดลอง ที่ต้องใช้ระยะเวลาหลายปี

2) ปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากรด้านการวิจัยด้านหญ้าแฝกจำนวนน้อย และการเผยแพร่งานวิจัยจำกัดเฉพาะในกลุ่มนักวิชาการ ไม่ได้นำไปใช้ในวงกว้างของกลุ่มเป้าหมาย เช่น หน่วยงานภาครัฐ ชุมชน เอกชน

3) ปัญหาขาดการบูรณาการงานวิจัยร่วมกันระหว่างนักวิจัย หน่วยงานภาครัฐ ชุมชน และภาคเอกชน โดยเฉพาะ งานวิจัยด้านการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝกในภาคอุตสาหกรรมของประเทศยังอยู่ในวงจำกัด เช่น การนำหญ้าแฝกไปใช้ในการบำบัดน้ำเสียยังมีน้อย เป็นต้น

2. ด้านการจัดการองค์ความรู้ สามารถแบ่งสภาพปัญหา โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1) ปัญหาการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ มีความซ้ำซ้อนในกิจกรรมและพื้นที่ดำเนินการ และขาดการบูรณาการโครงการร่วมกัน

2) ปัญหาด้านการถ่ายทอดความรู้ จากความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยหลายชนเผ่าที่ต่างภาษา และวัฒนธรรม ทำให้ยากต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่เกษตรกรให้เกิดความเข้าใจได้ง่าย

3. ด้านการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ สามารถแบ่งสภาพปัญหา โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้ 4 ประเด็น ดังนี้

1) ปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหญ้าแฝก โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ในหลายหน่วยงาน (อาทิ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น) ที่ดูแลเรื่องการปลูกหญ้าแฝกมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกหญ้าแฝกค่อนข้างน้อย จึงทำให้กล้าแฝกที่ลงปลูกไม่สามารถให้ประสิทธิภาพและประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติ ขาดความรู้

ตามหลักวิชาการและเทคโนโลยีที่ทันสมัยจากผลการวิจัยที่จะนำไปใช้ในการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2) ปัญหาการบริหารจัดการ ได้แก่ การขาดแคลนและล่าช้าของงบประมาณ และขาดบุคลากรในการบำรุงรักษาหญ้าแฝก ทำให้การดูแลไม่ทั่วถึงทุกพื้นที่ ก่อให้เกิดการสูญเสียการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝก รวมถึงบางหน่วยงานมีปัญหาการขาดงบประมาณและกำลังคนในการจัดโครงการฯ เพราะหน่วยงานไม่มีการกิจหลักโครงการฯ ด้านนี้ จึงไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ

3) ปัญหาสภาพสภาพแวดล้อม ได้แก่ ปัญหากัญแล้ง น้ำหลาก ต้นไม้ใหญ่ปกคลุมหญ้าแฝก การจุดไฟเผาป่า เผาขยะริมทาง การใช้สารเคมีทางการเกษตร ส่งผลให้หญ้าแฝกเสียหายและล้มตาย

4) ปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ มีข้อจำกัดของลักษณะภูมิประเทศ ในการเดินทางค่อนข้างลำบากและเป็นพื้นที่ทุรกันดาร ทำให้การรับรู้ข่าวสาร การสื่อสารล่าช้าเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้น้อย และปัญหาการสื่อสารทั้งพูดอ่าน และเขียนกับเกษตรกร กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ชาวไทยภูเขา เนื่องจากความต่างของภาษาและวัฒนธรรม

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อกำหนดทิศทางแผนแม่บทฉบับที่ 6

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อกำหนดแผนแม่บทฉบับที่ 6 (ปี 2560-2564) ได้มีการดำเนินการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะ (Analysis of Recommendations) ด้านต่างๆ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และพิจารณาถึงโอกาสในการนำข้อเสนอแนะไปปฏิบัติ โดยจำแนกข้อเสนอแนะเป็นรายด้านดังนี้

1) ด้านการศึกษาวิจัย

(1) สำนักงาน กปร. และ/หรือหน่วยงานที่ร่วมดำเนินการสนองพระราชดำริ ควรมีมาตรการในการส่งเสริมเพื่อให้แนวทางงานวิจัยที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาจริงในพื้นที่ และการสร้างการมีส่วนร่วมของภาครัฐ เอกชน และเครือข่ายภาคประชาชน ในการวิจัย ทดลอง พัฒนา และการนำไปใช้ประโยชน์หลากหลายมากขึ้น

(2) สำนักงาน กปร. และกรมพัฒนาที่ดิน ควรสนับสนุนงานวิจัยต่อยอดในการพัฒนาระบบ VGT (Vetiver Grass Tracking) และนำวิเคราะห์เชิงพื้นที่ เพื่อสนับสนุนระบบติดตามและประเมินผลโครงการฯ

(3) ต้องพัฒนางานวิจัยด้านการเพิ่มศักยภาพของหญ้าแฝก ด้านการใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาพันธุ์หญ้าแฝกที่เหมาะสมแต่ละสภาพพื้นที่และการใช้ประโยชน์ และด้านเศรษฐศาสตร์และสังคม อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนงบประมาณในโครงการระยะยาวให้มากขึ้น เช่น โครงการวิจัยที่มีการศึกษาทดลอง

(4) กำหนดกรอบการวิจัยและทิศทางในแผนแม่บทฉบับที่ 6 ที่ควรมุ่งเป้าเฉพาะประเด็นโดยกำหนดแผนงานด้านการวิจัยระยะยาว และสำนักงาน กปร. ควรจะเป็นแกนกลางในการประสานงานนักวิจัย หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน ในการทำวิจัยที่มุ่งเน้นการนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่จริง โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมในภาคอุตสาหกรรม การคัดเลือกพันธุ์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

2) ด้านการจัดการองค์ความรู้

(1) สำนักงาน กปร. ควรดำเนินการจัดทำจัดการความรู้เรื่องหญ้าแฝก เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการรวบรวมความรู้ให้ทันสมัย นำไปกำหนดทิศทางการทำงานของหน่วยงานร่วมดำเนินโครงการฯ ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ เพื่อไม่เกิดความซ้ำซ้อนของการทำงาน

(2) ระดับจังหวัดควรมีโครงการบูรณาการ และส่งเสริมการณรงค์การปลูกหญ้าแฝกให้ครอบคลุมทั้งจังหวัด โดยจัดให้เป็นวาระของจังหวัด และให้ทุกหน่วยงานดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม ในทุกกิจกรรมเป็นงานประจำปี ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดผลอย่างยั่งยืน

(3) ควรจัดให้มีการจัดการองค์ความรู้ (KM) กับเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ กับชุมชน ที่ทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และร่วมกันทั้งด้านวิชาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปด้วยกัน

(4) การทำงานร่วมกับเครือข่ายชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น หมอดินอาสา ผู้นำชุมชน ควรมีมาตรการส่งเสริมขยายความรู้ไปยังกลุ่มนักเรียน/เยาวชน อย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบในเชิงนโยบาย เพราะกลุ่มนักเรียนเหล่านี้จะเป็นผู้นำความรู้ไปขยายผลต่อครอบครัวและชุมชนต่อไป โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องสภาพดิน และน้ำที่แก้ไขได้ด้วยหญ้าแฝก และช่วยแก้ปัญหาด้านการสื่อสาร การถ่ายทอดกับกลุ่มชาติพันธุ์ได้



3) การส่งเสริมและประชาสัมพันธ์

(1) เสนอให้มีหน่วยงานหลักในการส่งเสริมเป็นแกนนำและประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการทำงานในเชิงบูรณาการ ควรมีการจัดทำเป็นโครงการระดับจังหวัด และถึงภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาร่วมกัน ทั้งหน่วยงานในท้องถิ่น ภาคเอกชน และเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วม และกำหนดพื้นที่เป้าหมายจากสภาพพื้นที่ที่สามารถแก้ปัญหาด้วยหญ้าแฝกได้

(2) ต้องส่งเสริมให้การนำหญ้าแฝกไปใช้ในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยเฉพาะงานด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น และส่งเสริมด้านการใช้ประโยชน์หญ้าแฝกเป็นสินค้าที่มีมูลค่าแบบครบวงจร เริ่มตั้งแต่การปลูก แปรรูป และตลาด ในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้จากใบหญ้าแฝก เพื่อให้ผู้ปลูกหญ้าแฝกเห็นคุณค่าที่หลากหลาย

(3) ต้องให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เข้ามามีบทบาทในดูแลพื้นที่ปลูกพื้นที่สาธารณะ ร่วมกับหน่วยงานของกรมพัฒนาที่ดิน หรือทาง สำนักงาน กปร. ควรทำบันทึกข้อตกลงร่วม (MOU) กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการจัดสรรงบประมาณในการดูแล และการดำเนินโครงการฯ ร่วมกับหมอดินอาสา ของกรมพัฒนาที่ดิน ที่มีอยู่ในพื้นที่เข้ามาทำงานร่วมกัน

(4) ผู้ปฏิบัติงานส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกควรได้รับการอบรมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหญ้าแฝกที่หลากหลายให้มากขึ้น (นอกจากการอนุรักษ์ดินและน้ำ) ตามหลักวิชาการ เพื่อนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของหน่วยงานและพื้นที่ โดยนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาต่อยอดเผยแพร่ให้กับเกษตรกรและในชุมชน

(5) การประชาสัมพันธ์ เสนอให้มีการพัฒนาระบบบริหารและติดตามโครงการปลูกหญ้าแฝก หรือที่เรียกว่า VGT (Vetiver Grass Tracking) เพื่อใช้ติดตามตำแหน่งการปลูกหญ้าแฝกของกรมพัฒนาที่ดินอย่างต่อเนื่อง และควรมีการนำข้อมูลมาใช้วิเคราะห์เชิงพื้นที่ เพื่อกำหนดให้ทุกหน่วยงานใช้ร่วมกัน และการจัดทำ Zoning พื้นที่เร่งดำเนินการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝก เพื่อลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ตลอดจนประเมินผลสะท้อนกลับของชุมชนที่ได้ดำเนินโครงการฯ กับหน่วยงาน และหน่วยงานสามารถนำข้อมูลมาประเมินผลการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง

การอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการประเมินแผนงานโครงการ ผลการดำเนินการ ปัญหาอุปสรรคของหน่วยงาน ที่ร่วมโครงการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริตามแนวทางและมาตรการในการดำเนินงานแผนแม่บทฉบับที่ 5 (2555-2559) คือ 1) ด้านการศึกษาวิจัย 2) ด้านการจัดการองค์ความรู้ 3) ด้านการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ ที่รับไปดำเนินการ เพื่อนำผลที่ได้จากการประเมินครั้งนี้ นำไปกำหนดแผนแม่บทการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริฉบับที่ 6 ได้นำประเด็นสำคัญมาอภิปรายได้ ดังนี้

ผลการวิจัยในภาพรวม พบว่า แผนงานโครงการไม่มีการบูรณาการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน ทำให้ผลการดำเนินงานในพื้นที่เกิดความซ้ำซ้อนของโครงการกิจกรรมในพื้นที่เดียวกัน โดยเฉพาะงานด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำ ที่เป็นเช่นนี้เพราะ แต่ละหน่วยงานมีการกิจคล้ายกัน แต่ขาดการประสานงานร่วมกันในการทำงาน ทั้งระดับนโยบายและปฏิบัติในพื้นที่ ทั้งนี้ หากพิจารณารายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า

1) งานด้านการศึกษาวิจัย โดยส่วนใหญ่หน่วยงานที่เป็นสถาบันการศึกษา (มหาวิทยาลัย) ที่ได้ดำเนินในด้านนี้ โดยได้รับงบประมาณต่อเนื่อง ที่เป็นเช่นนี้เพราะ นักวิจัยส่วนใหญ่จะเป็นอาจารย์ นักวิชาการ ของสถาบันการศึกษาที่มีการศึกษาวิจัยเรื่องหญ้าแฝก ที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คือ ทางด้านวิทยาศาสตร์ เป็นหลัก บางหน่วยงานที่มีหน่วย/ศูนย์วิจัย ก็ได้ดำเนินการวิจัยตามภารกิจของหน่วยงานเท่านั้น อีกทั้ง แผนงานวิจัยเป็นแผนงานระยะสั้นเพียง 1 ปี ประเด็นงานวิจัยมีความซ้ำซ้อน แต่ดำเนินการต่างพื้นที่ ที่เป็นเช่นนี้ เป็นเพราะว่า แผนงานโครงการวิจัยส่วนใหญ่เน้นด้านวิทยาศาสตร์ การทดลองต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจึงทำให้ขาดนักวิจัยเฉพาะด้าน และขาดความต่อเนื่องของงานวิจัย

ทั้งนี้ ทางสำนักงาน กปร. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องปรับทิศทางการศึกษาวิจัยมาศึกษาประเด็นทางด้านเศรษฐศาสตร์และสังคม และด้านการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝกให้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยที่เปิดโอกาสให้กับทุกฝ่ายได้มาร่วมกันทำงาน อาทิ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR-Participatory Action Research) ซึ่งเป็นการวิจัยที่เปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านที่ปลูกแฝกหรือภาคที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมวิจัย โดยมีการประยุกต์ใช้ทั้งความรู้

ใหม่ผสมผสานกับภูมิปัญญาชาวบ้านมาร่วมศึกษาวิจัย นับตั้งแต่การกำหนดปัญหาร่วมกัน การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาแนวทางในการแก้ปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลให้งานศึกษาวิจัยมีความหลากหลายมากขึ้น

2) งานด้านการจัดการองค์ความรู้ งานด้านนี้มีความสำคัญมาก และมาตรการในการดำเนินงานชัดเจนในแผนแม่บทฯ แต่ไม่ปรากฏผลการดำเนินการ ทำให้เป็นจุดอ่อนในการดำเนินงานของแผนแม่บทฉบับที่ 5 นี้ แต่มีการดำเนินโครงการที่เน้นการอบรมกับเจ้าหน้าที่ อบรมเกษตรกร (มีความเข้าใจของกิจกรรม) ทำสื่อวีดิทัศน์ จัดทำเอกสารวารสารฯ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของแต่ละหน่วยงานเป็นหลัก ซึ่งการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวเป็นการสื่อสารทางเดียว ซึ่งไม่ก่อให้เกิดการจัดการองค์ความรู้ร่วมกัน ทั้งนี้ เป็นเพราะที่ผ่านมาไม่มีหน่วยงานหลักในการดำเนินงานด้านนี้ ซึ่งงานด้านการจัดการองค์ความรู้ (KM-Knowledge Management) ต้องให้ความสำคัญต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งระดับหน่วยงาน ระดับปฏิบัติในพื้นที่ และชาวบ้าน ซึ่งต้องใช้เวลาในการทำงานร่วมกัน

3) งานด้านส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ ส่วนใหญ่หน่วยงานเน้นแผนงานด้านการส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก ด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำ เป็นการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกตามพื้นที่สาธารณะ พื้นที่เกษตรกร หรือกิจกรรมวันสำคัญ ทั้งนี้ หญ้าแฝกมีศักยภาพมากกว่าการอนุรักษ์ดิน และน้ำที่สามารถนำไปใช้ในภาคอุตสาหกรรม การแปรรูปใบหญ้าแฝกเป็นผลิตภัณฑ์ และการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาแผนงานโครงการ พบว่า งานด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำในภาคอุตสาหกรรม ไม่มีหน่วยงานดำเนินการทางด้านนี้ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน อีกทั้ง ยังขาดหน่วยงานระดับท้องถิ่น (อปท.) ร่วมดำเนินการส่งเสริมดูแลหญ้าแฝกในพื้นที่

ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าหน่วยงานที่จะดำเนินแผนงานโครงการฯ มีภารกิจงานประจำของแต่ละหน่วยงานมาก และไม่มีหน่วยงานในภาคอุตสาหกรรมมาเข้าร่วมดำเนินโครงการฯ จึงทำให้ไม่ปรากฏแผนงานโครงการฯ ด้านนี้ ทั้งนี้ จำเป็นต้องมีการจัดโซนนิ่ง (Zoning) ในการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝก เนื่องจากสภาพภูมิสังคมมีความแตกต่าง หญ้าแฝกสายพันธุ์ไหนควรปลูกพื้นที่ไหน และสายพันธุ์ไหนควรให้การส่งเสริมปลูกที่นำไปใช้ในงาน

ภาคอุตสาหกรรม ด้านการฟื้นฟูระบบนิเวศ หรือปลูกเพื่อนำใบมาแปรรูปผลิตภัณฑ์ ซึ่งปัจจุบันหลายพื้นที่เริ่มมีการปลูกแฝกเพื่อนำใบมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ของที่ระลึกฯ เป็นต้น

ซึ่งผลการประเมินครั้งนี้ ได้ยอมรับผลการประเมินร่วมกัน ทั้งจากสำนักงาน กปร. และหน่วยงานต่าง ๆ ที่สนองพระราชดำริ ที่ได้เห็นจุดอ่อนการดำเนินงานในแต่ละด้าน ที่จะต้องนำไปดำเนินการต่อ และนำผลที่ได้นำเสนอจากการสัมมนา ที่ทุกฝ่ายร่วมกันพิจารณา เพื่อเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการกำหนดทิศทางการพัฒนาแผนแม่บทฉบับที่ 6 (พ.ศ.2560-2564) ที่จะกำหนดทิศทางการทำงานร่วมกันในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย สะท้อนให้เห็นว่าการทำงานที่ผ่านมาแต่ละหน่วยงานเน้นภารกิจหน่วยงานเป็นหลัก และมีการทำงานการบริหารงานจากบนสู่ล่าง (Top-Down) จึงไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ ทำให้การดำเนินงานในลักษณะทำตามภารกิจของตนเอง และส่งผลต่อการทำงานในพื้นที่ (ระดับปฏิบัติ) เกิดความซ้ำซ้อนของโครงการ ดังนั้น จำเป็นที่ต้องปรับการบริหารงานแผนงานโครงการให้เอื้อต่อการต่อการทำงานร่วมกันตามการบริหารงานภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ที่เน้นระบบบริหารจัดการในแนวราบ (Horizontal Management) ที่ใช้การบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วนในพื้นที่ในลักษณะ “พื้นที่ – พันธกิจ – การมีส่วนร่วม” (Area – Functional – Participation: A-F-P) ในทุกขั้นตอนของการทำงาน เพื่อสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางการพัฒนา (Partnership) ตลอดจนเพื่อสร้างการทำงานในลักษณะเครือข่าย (Networking) ได้แก่

1) กำหนดให้หน่วยงานที่ร่วมดำเนินโครงการฯ ต้องมีดำเนินการจัดการความรู้ (KM) ร่วมกัน ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันระหว่างหน่วยงาน ทั้งระดับผู้บริหารหน่วยงาน และผู้เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและเป้าหมายการดำเนินโครงการฯ ไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนของแผนงานโครงการในพื้นที่

2) กำหนดให้มีหน่วยงาน/ส่วนงานหลัก (เจ้าภาพ) ที่กำกับแนวทางการทำงานแต่ละด้านในลักษณะเครือข่ายการทำงานเน้นการทำงานแนบราบ (Horizontal) เช่น



งานด้านศึกษาวิจัย ให้หน่วยงานที่เป็นสถาบันการศึกษา เป็นแกนกลางประสาน ร่วมกับหน่วยงานที่มีศูนย์/หน่วยวิจัย ส่วนงานด้านการจัดการองค์ความรู้ ให้สำนักงาน กปร. เป็นแกนกลางในการดำเนินงาน เพราะเป็นหน่วยงานประสานการทำงานของโครงการฯ และงานด้านส่งเสริมประชาสัมพันธ์ ให้กรมพัฒนาที่ดิน เป็นแกนกลางร่วมกับหน่วยงานอื่น เนื่องจากมีสถานพัฒนาที่ดินทุกจังหวัด ทั้งนี้ เพื่อให้งานแต่ละด้านมีแผนงานร่วมในทิศทางเดียวกัน

3) หน่วยงานระดับพื้นที่ แต่ละพื้นที่ต้องมีเจ้าภาพหลัก ทางสำนักงาน กปร. ควรประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ร่วมกับสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัด เพื่อทำหน้าที่ประสานงานกับภาคีต่างๆ เข้าร่วมทำงานทั้งรัฐ เอกชน ประชาชนในพื้นที่ในลักษณะเครือข่ายกิจกรรมเกี่ยวกับหญ้าแฝก ต้องร่วมจัดทำแผนงานโครงการบูรณาการระหว่างหน่วยงานในพื้นที่กับประชาชน โดยเอาปัญหาหรือความต้องการของพื้นที่มาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนงานโครงการร่วมกันจะทำให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการประเมินผลโครงการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมหาวิทยาลัยนเรศวร ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คณะวิจัย คณะที่ปรึกษาจากสำนักงาน กปร. และผู้ช่วยนักวิจัยโครงการทุกท่าน ที่ร่วมแรงใจระดมความคิดเห็น จนกระทั่งงานวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

References

- Office of the Royal Development Projects Board. (2014). *Master plan to develop and promote the use of grass due to the initiative No. 5 (2011-2016)* (2nd ed.). Bangkok: Gold point.
- Sanrattana, W. (2015). *Research in educational administration: concepts and case studies* (2nd ed.). Khonkaen: Faculty of education, Khon Kaen University.